

**UCHWAŁA NR X/71/25
RADY GMINY SZUMOWO**

z dnia 25 kwietnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Szumowo na lata 2025- 2028

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465, 1572, 1907 i 1940), art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 i 1907), po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Szumowo na lata 2025 – 2028”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Szumowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.

Przewodnicząca Rady

Ewelina Mieczkowska

Załącznik do uchwały Nr X/71/25

Rady Gminy Szumowo

z dnia 25 kwietnia 2025 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SZUMOWO NA LATA 2025 -2028

SPIS TREŚCI

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
 - 3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku
 - 3.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
 - 3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym
 - 3.4. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1998 r. o gospodarce nieruchomościami
 - 3.5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane
 - 3.6. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych
 - 3.7. Inne akty prawne
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022
 - 4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
 - 4.2.1. Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2020 oraz projekt programu opieki nad zabytkami województwa podlaskiego na lata 2008 – 2011
 - 4.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego
 - 4.2.3. Strategia rozwoju województwa podlaskiego do 2020 roku
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
 - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
 - 5.1.1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego
 - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy z uwzględnieniem zabytków o najwyższym znaczeniu
 - 5.3. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy
 - 5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
 - 5.6. Zabytki archeologiczne
 - 5.7. Zabytki ruchome
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń
7. Założenia programowe gminnego programu opieki nad zabytkami
 - 7.1. Priorytety programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań programu opieki
 - 7.3. Zadania programu opieki
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

1. WSTĘP

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem gminnym, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta, powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Celem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Szumowo na lata 2025 – 2028 jest określenie zasadniczych kierunków inicjowanych przez władze gminy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego występującego w jego granicach administracyjnych, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2004 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program został opracowany zgodnie z wytycznymi Poradnika Metodycznego - Gminny Program Zabytków, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie.

Istotnym zagadnieniem uzasadniającym powstanie programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy, jak również jego promocja wśród mieszkańców oraz turystów. Funkcję tę można realizować między innymi poprzez edukację, poczynając od poziomu podstawowego oraz pobudzenie rozwoju turystyki. Działania te mogą przyczynić się do przyspieszenia rozwoju społeczno – gospodarczego gminy. Nieodzownym elementem tego typu działań jest budzenie w społeczeństwie świadomości istnienia zabytków i potrzeby ich rewitalizacji, jak również zwrócenie uwagi na istniejącą wspólnotę kulturową. Aby to osiągnąć należy pobudzić świadomość właścicieli, użytkowników i jednostki samorządu terytorialnego. Skłonić te grupy do współdziałania, wzbudzić ich odpowiedzialność za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz zaktywizować do udziału w zakresie opieki nad zabytkami.

Założono, że w programowanym okresie, tj. w latach 2025 – 2028 działania podejmowane w jego ramach będą miały zarówno charakter inwestycyjny (działania renowacyjne przy zabytkach) oraz nie inwestycyjny, czyli będą dotyczyły działań określonych jako „miękkie”. Celem ich jest przede wszystkim polepszenie stanu zabytków gminy oraz promocja gminy i jej dziedzictwa kulturowego.

2. PODSTAWA PRAWNA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną obowiązku wykonania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Szumowo na lata 2025-2028 jest *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292):

Art.87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. **Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie**, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

3.1 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku

Obiekty zabytkowe są objęte ochroną prawną określoną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela:

Art.5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art.6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

3.2 Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292). Dla niniejszego programu zasadne jest przywołanie poniższych artykułów tej ustawy:

Art.3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

1. zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2. zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3. zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4. zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5. instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6. prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7. prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8. roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9. badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10. badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11. badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12. historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13. historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14. krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;

15. otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art.4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art.6. 1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) *zabytki nieruchome będące, w szczególności:*

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) *zabytki ruchome będące, w szczególności:*

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479),
- f) instrumentami muzycznymi,

- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) *zabytki archeologiczne będące, w szczególności:*
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art.7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1 a) wpis na listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art.16. 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art.17. 1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 4) składowania lub magazynowania odpadów.

2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska.

Art.18. 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- a.uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

b.określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

c.ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art.19. 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art.20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art.21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Art.22. 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 1) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 2) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art.89. Organami ochrony zabytków są:

1. minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Szczególnie ważną rolę Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przypisuje właścicielowi lub posiadaczowi obiektu zabytkowego. Należy podkreślić, że dysponowanie

zabytkiem powoduje – z jednej strony – obowiązki ciężące na właścicielu/użytkowniku, z drugiej jednak strony przysługują mu liczne prawa.

Art.5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art.25. 1 Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:

dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;. 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;

- 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art.26. 1. W umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określaniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do decyzji o oddaniu w trwały zarząd zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru.

Art.27. Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

We wniosku należy wskazać zakres planowanych prac, ze wskazaniem zaplanowanych do zastosowania materiałów budowlanych i rozwiązań technicznych.

Art.28. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W przypadku podejmowania uzgodnionych w organem ochrony zabytków działań przy obiektach zabytkowych, przy wyborze wykonawcy tych prac należy kierować się Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac

restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018 r. poz. 1609).

Ponadto, cytowana ustawa nakłada na obywateli obowiązki wynikające z przypadkowych odkryć stanowisk archeologicznych.

Art.32. pkt.1 Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.

4. Jeżeli w terminie, określonym w ust. 3, wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.

5. Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

6. Roboty nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

7. Jeżeli w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

8. Po zakończeniu badań archeologicznych, o których mowa w ust. 5 pkt 3, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót.

Art.33. 1. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1.

3. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 i 2, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionej przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.

3.3 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. W art. 7 ust. 1, pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r., poz. 1465) zostały określone zadania własne gminy:

Art.7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9. kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.4 Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2024 r., poz. 1145) reguluje zasady zmiany własności obiektów zabytkowych. Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art.13 ust.4). Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 5).

Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (art. 29 ust 2).

W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji (art. 45 ust. 2a).

Podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział. W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa powyżej wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości (art. 96 ust 1 i 1a).

Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4).

3.5 Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2024 r., poz. 725) uregulowane zostały zasady użytkowania oraz prowadzenia prac budowlanych w obiektach zabytkowych.

Art.5., ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 tej ustawy wskazuje, że obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczać do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Katalog działań budowlanych w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają art. 29, 29a, 30 i 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 w/w ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków. Art. 30, ust. 2:

W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art.39.

1) Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę,

uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- 2) Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
- 3) W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
- 4) Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

3.6 Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych

Zgodnie z ustawą z dnia 12 stycznia 1991r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz.U. z 2023 r. poz.70) zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (art. 7 ust. 1 pkt 6).

3.7 Inne akty prawne

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, przede wszystkim:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2019 r., poz. 60, 235, 730, 1009),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r., poz. 1219, 1403, 1495, 1501, 1527, 1579, 1712),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2019 r., poz. 115, 730),
- ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz.U. z 2019 r. poz. 1591),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2019 r. poz. 688, 1570),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 2 lipca 2015 r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz.U. z 2015 r., poz. 979),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1304),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r., poz. 1886),
- rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r., poz. 902),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2019 r., poz. 730).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2025-2028

Art.84. *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie zostały określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Założenia do programu krajowego określiły cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Najważniejsze cele programu:

ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez, m.in.

- Model i system wartościowania zabytków;
- Plany zarządzania dla pomników historii;
- Wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- System bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno – budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

opracowanie i realizacja programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizacja i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów edukacji w szkołach;
- kampanie społeczno – edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorski – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych- szkolenia dla samorządów.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2030

„Program rozwoju kultury województwa podlaskiego do 2030” powstał w oparciu o „diagnozę kultury w województwie podlaskim”. Dokument zakłada kontynuację kierunku rozwoju kultury obranego w „Programie rozwoju kultury województwa podlaskiego do roku 2030”. Założenia w nim zawarte są spójne z obowiązującą „Strategią rozwoju województwa podlaskiego 2030” a także z „Narodową strategią rozwoju kultury 2004-2020” oraz jej uzupełnieniem z 2005 roku i Ustawą o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

Program w niewielkim zakresie odnosi się do ochrony i wykorzystania zabytków. Tylko w dwóch celach znajdujemy odnośnik do obiektów i przedmiotów zabytkowych. Pierwszym z głównych celów strategicznych programu jest rozwój oferty kulturalnej województwa, w ramach którego planowane jest wspieranie rozwoju muzealnictwa i ochrony dziedzictwa narodowego. Kolejnym z celów strategicznych jest wzrost znaczenia kultury w obszarze turystyki województwa, w ramach którego planowane są działania mające na celu tworzenie szlaków turystyczno – kulturowych w oparciu o najciekawsze miejsca i obszary zabytkowe.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego został uchwalony przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XXXVI/330/17 z dnia 22 maja 2017 r. Wskazuje on obowiązujące cele polityki przestrzennej, zasady ich realizacji oraz kierunki działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe zasady polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego obejmują:

- 1) Zasady ogólne – wynikające zwłaszcza z procesu integracji europejskiej:
 - a) szczególną ochronę tożsamości kulturowej regionu, przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim, uniwersalnym modelem życia, w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej,
 - b) uwzględnianie potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego,
 - c) harmonijne współistnienie zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego – jako filaru rozwoju turystyki,
 - d) tworzenie warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe i obszary priorytetowego zabytkowego krajobrazu kulturowego,
 - e) priorytet ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej,
 - f) wykorzystanie unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w krajowej i międzynarodowej promocji województwa.
- 2) Zasady ochrony i tworzenia nowych wartości kulturowych w reprezentatywnych obszarach tożsamości kulturowej województwa podlaskiego:
 - a) kształtowanie krajobrazu historyczno-kulturowo-przyrodniczego regionu poprzez ochronę unikatowych lub specyficznych walorów krajobrazowych jednostek osadniczych i ich otoczenia,
 - b) kształtowanie form architektonicznych i gabarytów nowej zabudowy zharmonizowanych z walorami kulturowymi istniejącej,
 - c) stosowanie materiałów, wystroju i kolorystyki obiektów budowlanych oraz zagospodarowania ich otoczenia, nawiązujących do tradycji lokalnych.
- 3) Zasady ochrony i rewaloryzacji obszarów zabytkowych:

- a) zachowanie historycznych założeń urbanistycznych, a w szczególności: rozplanowania przestrzeni publicznych (np. ulic, placów, skwerów itp.), osi kompozycyjnych i widokowych, rozmieszczenia dominant, gabarytów i sposobów zabudowy oraz form architektonicznych,
 - b) zapewnianie ekspozycji całych zespołów zabudowy i najwartościowszych jej elementów,
 - c) twórcze kontynuowanie tradycji konstrukcyjnych, materiałowych, wystroju i kolorystyki obiektów oraz zagospodarowania ich otoczenia,
 - d) lokalizowanie funkcji użytkowych niekolizyjnych z historycznymi funkcjami obszarów, zapewniających podstawy ekonomiczne utrzymania dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną,
 - e) eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych,
 - f) harmonijne wkomponowywanie nowej zabudowy w historyczną panoramę jednostek osadniczych,
 - g) poprawianie dostępności komunikacyjnej i systemów parkowania pojazdów oraz eliminacja uciążliwości ruchu drogowego, zwłaszcza tranzytowego towarowego;
 - h) poprawianie warunków ochrony przeciwpożarowej,
 - i) poprawianie standardu cywilizacyjnego zabudowy w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i niskoemisyjne systemy energetyczne.
- 4) Zasady ochrony i utrzymania dobrego stanu technicznego obiektów zabytkowych, z priorytetem obiektów o randze krajowej i regionalnej:
- a) zapewnienie funkcji użytkowych stosownych do lokalizacji i form architektonicznych obiektów gwarantujących ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb społecznych,
 - b) obowiązek uzgadniania z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz uzyskania pozwoleń dla projektów budowlanych dotyczących rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia.
- 5) Zasady ochrony przed dewastacją obiektów archeologicznych i określenie warunków ich udostępnienia zwiedzającym oraz sposobów postępowania w przypadkach natrafienia na przedmioty mogące stanowić zabytki archeologiczne w trakcie prowadzenia robót ziemnych:
- a) zapewnienie sposobu zagospodarowania i eksponowania terenu stanowiska archeologicznego zabezpieczającego go przed dewastacją i degradacją,
 - b) obowiązek zawiadamiania stosownych służb archeologicznych o każdorazowym natrafieniu na przedmioty mogące być zabytkami archeologicznymi w trakcie prowadzenia robót ziemnych i przerwania ich do czasu przebadania stanowiska,
 - c) ustalanie dokładnej lokalizacji zabytków archeologicznych w planach miejscowych, w tym typu stanowiska archeologicznego i jego zasięgu oraz zasad i sposobów dopuszczalnego zagospodarowania,
 - d) wskazanie zabytków archeologicznych do bezwzględego zachowania, tj. z bezwzględnym zakazem prowadzenia prac budowlanych oraz zabytków archeologicznych, dla których dopuszcza się inne zagospodarowanie terenu po przeprowadzeniu badań archeologicznych.
- 6) Zasady tworzenia wartości kulturowych w nowych i rewaloryzowanych zespołach zabudowy, w szczególności poprzez:
- a) kształtowanie przestrzeni publicznych o zindywidualizowanych formach urbanistycznych, w tym: ulic, placów, pasaży i ciągów pieszych, skwerów, zieleni parkowej i sportowo- rekreacyjnej,
 - b) interesujące formy architektoniczne aranżacji otoczenia przestrzeni publicznych,
 - c) wykorzystanie w kompozycjach urbanistycznych szczególnych cech środowiska przyrodniczego – stosownie do jego predyspozycji, dla potrzeb terenów sportowo-rekreacyjnych i turystycznych, a konfiguracji terenów dla kształtowania sposobu ich zagospodarowania i zabudowy,

- d) rozmieszczanie akcentów i dominant przestrzennych, twórczo kontynuujących istniejące założenia urbanistyczne,
- e) stosowanie zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów i sylwety przestrzennej jednostek osadniczych,
- f) harmonizowania gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej (z wyjątkiem dominant przestrzennych i akcentów urbanistycznych wynikających z całościowych koncepcji urbanistycznych).

W omawianym dokumencie wskazano także kierunki działań dla ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego:

1) Integracja działań społeczno-gospodarczych dla opieki nad zabytkami, w tym:

- a) opracowywanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych terenów z zasobami zabytkowymi, zwłaszcza historycznych miejskich, przemysłowych i powojkowych, w tym, między innymi, wdrożenie projektów rewitalizacji: zabytkowego, XVI-wiecznego Rynku Miejskiego w Knyszynie, XVIII-wiecznego Ogrodu Branickich oraz zabytkowego parku Planty, centrów miast oraz innych obszarów zdegradowanych w Łomży i Suwałkach, centrum miasta w Grajewie wraz z zabytkowym dworcem PKP, starego rynku w Kolnie, centrum miasta Zambrowa,
- b) opracowywanie i realizację lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich, wykorzystujących miejscowe tradycje i zasoby zabytkowe,
- c) przygotowywanie ofert na najlepsze zagospodarowanie i użytkowanie publicznych obiektów zabytkowych, służące zaangażowaniu sektora gospodarczego w opiekę nad zabytkami (m.in. na inkubatory przedsiębiorczości, instytucje otoczenia biznesu, centra usługowe, infrastrukturę turystyczną),
- d) wspieranie inicjatyw wykorzystujących obiekty zabytkowe do tradycyjnych form działalności gospodarczej, w tym rolnictwa ekologicznego i tradycyjnego przetwórstwa, oraz reaktywacja ginących zawodów,
- e) wspieranie rozwoju infrastruktury publicznej, zwłaszcza turystycznej, wykorzystującej miejscowe tradycje, w tym, między innymi, wdrożenia projektów: „Szlaku Wodnego im. Króla Stefana Batorego”, budowy infrastruktury turystycznej i zagospodarowania Szlaku Wodnego na odcinku miasta Nowogród, rekonstrukcji grodzisk jaćwieskich na ziemiach polskich,
- f) propagowanie zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych, zwłaszcza w obszarach kulturowych.

2) Konserwacja i adaptacja zabytków, obejmujące:

- a) wspieranie zagospodarowania terenów przemysłowych, powojkowych i zdegradowanych poprzez nadanie im nowych funkcji, z priorytetem obiektów zabytkowych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, poprzedzone opracowaniem programów rewitalizacji, między innymi w Białymstoku: kompleksu powojkowego „Węglówka” m.in. na cele Muzeum Pamięci Sybiru, obiektu byłej elektrowni na cele ekspozycyjne.
- b) wspieranie zagospodarowania, konserwacji i adaptacji (w tym rewitalizacji, rewaloryzacji i ekspozycji) obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem, także archeologicznych, m.in. w formule partnerstwa publiczno-prywatnego oraz projektów trans-granicznych, w tym: remontu w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku, remontu dworku w Grabowie i stworzenie w nim centrum kultury i wypoczynku, konserwacji i remontu zabytku wpisanego do rejestru jako „Pozostałości Zespołu Pałacowego w Dowspudzie”,
- c) wspieranie kompleksowych programów konserwatorskich ochrony zabytków drewnianych znajdujących się w skansenach i w miejscach ich pierwotnej lokalizacji, w tym: projektu modernizacji i rozwoju infrastruktury dziedzictwa kulturowego dla potrzeb edukacji regionalnej w Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu, obejmującego między innymi: budowę centralnego magazynu zbiorów, modernizację obiektów ekspozycyjnych, restaurację budynków i budowli zabytkowych, rewitalizację parku przypałacowego,

- d) przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych, w tym zachowanie zabytków archeologicznych, dokumentowanie i opracowywanie wyników badań nieinwestorskich i ratowniczych,
 - e) wspieranie renowacji i konserwacji małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii,
 - f) wspieranie budowy, odbudowy i renowacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla historii regionu oraz służących opiece nad zabytkami,
 - g) unowocześnianie infrastruktury technicznej oraz poprawę estetyki obiektów zabytkowych, w tym wdrożenie projektów: rewaloryzacji zabytków Muzeum w Tykocinie (synagogi i Domu Talmudycznego) oraz odbudowy kramnic, rewaloryzacji kompleksu pałacowo-parkowego Muzeum Wnętrz Pałacowych w Choroszczy.
- 3) Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych, poprzez:
- a) wspieranie konserwacji, rewitalizacji, renowacji, rewaloryzacji i ekspozycji zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, w tym cmentarzy, obszarów fortyfikacji i budowli obronnych, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną, w tym, między innymi, projektów rewitalizacji: miasta Zambrów (zespół koszar), Fortu II „Zarzeczny” Twierdzy Osowiec,
 - b) sukcesywną realizację iluminacji zabytków,
 - c) propagowanie wykorzystywania tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu oraz detalu architektonicznego dla harmonijnego kształtowania krajobrazów,
 - d) wspieranie tradycyjnych form gospodarowania, w tym rolnictwa ekologicznego, tradycyjnych technik budownictwa, rzemiosła i przetwórstwa, zwłaszcza w obszarach priorytetowych krajobrazu kulturowego,
 - e) tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych oraz Wytyczne szlaków kulturowo-historycznych w celu promowania walorów kulturowych województwa,
 - f) ustanawianie nowych parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, przede wszystkim na obszarach o zachowanych regionalnych cechach krajobrazu kulturowego, w tym: budowę arterii ekologiczno-historycznej „Natura i historia Doliny Narwi” w gminach Nowogród i Zbójna oraz Parku Kulturowego Korycin – Milewszczyzna,
 - g) rozwój systemu ścieżek edukacyjnych przyrodniczo-kulturowych, między innymi poprzez wspieranie realizacji projektów: przebudowy 35 km Carskiej Drogi przebiegającej przez BPN na odcinku Strękowa Góra – Osowiec, jako edukacyjnej trasy przyrodniczo-krajobrazowej, budowy ścieżki rowerowej na odcinku Tykocin – Krypno – Knyszyn,
 - h) wspieranie poprawy standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego w centrach miast i wsi przez, między innymi, spowolnienie lub eliminację ruchu samochodowego, racjonalizację gospodarki odpadami, modernizację i rozbudowę sieci kanalizacyjnych, energetycznych, teleinformatycznych i „cichej” infrastruktury ulicznej.
- 4) Przechowywanie zbiorów zabytków, ich ekspozycja i udostępnianie. Zwiększenie możliwości gromadzenia zbiorów zabytków ruchomych i poprawa jakości ich przechowywania, ekspozycji i udostępniania może nastąpić w wyniku:
- a) budowy i remontów obiektów przechowywania i udostępniania zbiorów, umożliwiających nowoczesne sposoby ich opracowywania i przechowywania, w tym: zaplecza magazynowego oraz powierzchni wystawienniczych etnograficzno-archeologicznych Muzeum Podlaskiego, nowoczesnego Muzeum Historycznego w Białymstoku, II etapu Muzeum Wigier, „Muzeum Hańczy” odbudowa młyna wodnego na Czarnej Hańczy w Turtulu, muzeum przyrodniczo- kulturowego BPN w Osowcu, Muzeum Kanału Augustowskiego,
 - b) modyfikacji i wdrażania elektronicznych technik udostępniania zbiorów,
 - c) poprawy bezpieczeństwa zbiorów i warunków ich przechowywania, przez wprowadzenie nowoczesnych technik ochrony i zabezpieczeń.

Strategia rozwoju województwa podlaskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa podlaskiego do 2030 roku została uchwalona przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XVIII/213/2020 z dnia 27 kwietnia 2020 r. W odróżnieniu od poprzednio obowiązującego dokumentu, bieżąca strategia nie odnosi się do zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym województwa poza ogólnymi nawiązaniem do zasobów, którymi dysponuje region.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Na terenie gminy Szumowo obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

Lp.	Przedmiot ustaleń	Lokalizacja	Uchwała zatwierdzająca – Publikacja
1.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę zagrodową i mieszkaniową jednorodzinną	Jego granice wyznaczają: - od strony północnej droga gminna Szumowo - Zaręby-Jartuzy, - od strony zachodniej tereny rolne, - od strony południowej tereny eksploatacji kruszywa naturalnego oraz tereny rolne, - od strony wschodniej ulice: 1-go Maja, Krótka i Przemysłowa	Uchwała Nr 156/XXXII/98
2.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę zagrodową i mieszkaniową jednorodzinną oraz usługi	Jego granice wyznaczają: od strony zachodniej i północno - zachodniej - ulica Przemysłowa, - od strony północno - wschodniej - ulica Cmentarna, - od strony południowej i południowo - wschodniej – tereny eksploatacji kruszywa naturalnego oraz tereny leśne.	Uchwała Nr 179/XXXVII/02
3.	Tereny powierzchniowej eksploatacji kruszywa naturalnego oraz tereny produkcyjno – usługowe.	Obręb Szumowo i Wyszomierz Wielki. W południowo-zachodniej części miejscowości Szumowo, przy zakończeniu ulicy Przemysłowej.	Uchwała Nr XVII/116/12
4.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę zagrodową i mieszkaniową jednorodzinną, terenów zabudowy letniskowej, usługowej, usługowo-produkcyjnej.	Teren miejscowości Głęboicy Wielki	Uchwała Nr XXI/143/13
5.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę zagrodową i mieszkaniową jednorodzinną	Teren znajduje się pomiędzy ulicą Krótką a ulicą 1 Maja. Od strony południowej graniczy z drogą Szumowo – Zaręby Jartuzy	Uchwała Nr XXVI/176/14
6.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną, zabudowę pensjonatową, zieleni niską oraz tereny wód powierzchniowych.	Teren przylegający do ulicy Sosnowej, po jej południowej stronie.	Uchwała Nr VIII/49/19
7.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną, tereny zabudowy zagrodowej, teren usług publicznych z zakresu oświaty i wychowania przedszkolnego, teren	Teren położony w południowo-wschodniej części miejscowości Szumowo, po północno wschodniej stronie ulic Szkolnej i 1 Maja.	Uchwała Nr XXVIII/187/17

	usług z zakresu ochrony zdrowia i opieki społecznej, teren usług publicznych z zakresu sportu i rekreacji, tereny zabudowy usługowej oraz usługowo produkcyjnej.		
8.	Wyznaczenie terenów pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną, tereny zabudowy zagrodowej, tereny zabudowy usługowej oraz usługowo produkcyjnej.	Teren położony w południowo-wschodniej części miejscowości Szumowo, pomiędzy ulicami: Cmentarną i kpt. Antoniego Kozłowskiego, a 1 Maja i Szkolną.	Uchwała Nr XIX/129/20
9.	Wyznaczanie terenów produkcyjno – usługowych	Tereny położone w zachodniej części obszaru Wyszomierz Wielki, przyległe do drogi ekspresowej nr 8	Uchwała nr XIX/130/20
10.	Przeznaczenie obszaru pod tereny na cele rozwoju funkcji produkcyjnej i usługowej wraz z realizacją infrastruktury technicznej oraz budową systemu komunikacyjnego	Tereny położone w obrębach: Szumowo, Żabikowo i Srebrna	Uchwała nr XXVIII/194/21
11.	Zmiana zasad obsługi komunikacyjnej terenu oraz określenie zasad zabudowy i zagospodarowania terenu z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z przebiegu gazociągu wysokiego ciśnienia i drogi ekspresowej	Obszar położony we wsi Szumowo w rejonie ulic: cmentarnej i Szkolnej w części obejmującej działki nr 385/11 i 385/12 oraz działki nr 612	Uchwała nr XXXI/220/22
12.	Ustalenie przeznaczenia terenu oraz określenia zasad zagospodarowania i kształtowania zabudowy, uwzględniając tendencję rozwojową funkcji produkcyjnych i usługowych, zgodnie ze studium	Tereny położone w obrębach: Szumowo i Żabikowo	Uchwała nr XXXVI/252/22
13.	Ustalenie przeznaczenia terenów oraz określenia zasad ich zabudowy i zagospodarowania oraz określenie zasad obsługi komunikacyjnej i obsługi w zakresie infrastruktury technicznej	Tereny położone w obrębie wsi Szumowo w rejonie ulic 1 Maja i Szkolnej	Uchwała nr XXXIX/280/22
14.	Dokonanie zmiany przeznaczenia terenów oraz określenie warunków ich zagospodarowania na nich zabudowy, określenie zasad obsługi komunikacyjnej oraz obsługi w zakresie infrastruktury technicznej	Teren położony w obrębie wsi Głęboz Wielki w części dotyczącej działek 30 i 31 oraz części działek 181/1 i 193	Uchwała nr XXXIX/291/22
15.	Stworzenie możliwości rozwoju zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej zgodnie ze Studium	Teren położony w sąsiedztwie drogi powiatowej relacji Szumowo – Śniadowo w obrębie Szumowo	Uchwała nr XLVI/333/23
16.	Stworzenie możliwości rozwoju zabudowy zagrodowej, zgodnie ze Studium	Teren położony we wsi Głęboz Wielki obejmujący część działek nr 35 i 36	Uchwała nr LII/383/24

Prawo stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego

wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/obiektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytku. Uzgodnienia projektów budowlanych obiektów realizowanych w strefie A pełnej ochrony konserwatorskiej, **w przypadku inwestycji dotyczącej obiektu lub obszaru, który nie jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków**, a przepisy planu miejscowego nadal nakładają obowiązek uzyskania uzgodnienia konserwatorskiego, wojewódzki konserwator zabytków może zająć stanowisko w drodze pisma urzędowego na wniosek inwestora, np. wg art. 32 ust 1 pkt 2 ustawy – Prawo budowlane.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Szumowo

Obiekty zabytkowe i kulturowe zabytki architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków nieruchomych objęte są wszystkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy o ochronie dóbr kultury. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, zmiany funkcji i przeznaczenia obiektów wymagają pisemnej zgody **STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY SZUMOWO -KIERUNKI** Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w trybie określonym przez Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 11 stycznia 1994 r. w sprawie zezwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach i archeologicznych prac wykopaliskowych. Ochrona obiektów zabytkowych polega na: zachowaniu i odtwarzaniu zasadniczych elementów rozplanowania miasta: siatki ulic podstawowych i gospodarczych, placów, wielkości i kształtu historycznych działek oraz linii zabudowy utrwalonej przez zabudowę z końca XIX i początku XX wieku, prowadzeniu prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach architektury i budownictwa, zakazie lokalizowania w ich bezpośrednim sąsiedztwie działalności o uciążliwym charakterze oraz obiektów zasłaniających widok lub dysharmonizujących przestrzennie, zachowaniu i konserwacji cmentarzy wyznaniowych (układu mogił i kwater, starodrzewu i zabytkowych nagrobków), zachowaniu przydrożnych krzyży i kapliczek, ważnego elementu lokalnej tożsamości kulturowej, wyłączeniu spod wszelkiej działalności inwestycyjnej stanowisk archeologicznych jako najwcześniejszych form osadnictwa, na pracach pielęgnacyjnych zabytkowego drzewostanu, głównie w parkach krajobrazowych. Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru wojewódzkiego: Srebrny Borek Szkoła murowana pocz. XX w. Nr rej A-497, Szumowo Kościół parafialny pod wezwaniem Nawiedzenia NMP, mur. z 1867 r. nr rej. 79, Synagoga, ob. Dom parafialny drewn. l. 30 XX w. nr rej. 314, Cmentarz rzymskokatolicki nr rej. 346, Żabikowo Rządowe Cmentarz z I wojny światowej nr rej. 274, Paproć Duża Cmentarz ewangelicki nr rej A-351. Obiekty i tereny wskazane do objęcia ochroną.

Ochrona zespołów i obiektów o wartościach kulturowych polega na:

- a) prowadzeniu remontów i modernizacji technicznych obiektów kulturowych,
- b) przeznaczeniu obiektów o wartościach kulturowych na potrzeby związane z obsługą turystyki,
- c) zachowaniu zasadniczych elementów rozplanowania historycznych układów wsi (Paproć),
- d) dostosowaniu nowej zabudowy do historycznego kontekstu w zakresie skali, gabarytów i formy brył, stosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych: tynku lub szalunku na elewacjach, na pokrycia dachów: gontu, dachówki ceramicznej lub materiałów dachówko podobnych oraz na niewprowadzaniu nowych technologii i materiałów,
- e) dostosowaniu kierunków rozwoju działalności budowlanej do historycznego układu przestrzennego i topografii terenu,
- f) opracowaniu pełnej dokumentacji ewidencyjnej zasobów kulturowych znajdujących się na terenie gminy,

g) popularyzacji walorów zabytkowych, kulturowych i krajobrazowych Szumowa i jego okolic. Dla obiektów o walorach kulturowych obowiązują ustalenia zdefiniowane dla poszczególnych stref ochrony konserwatorskiej. Przystępując do remontu lub przebudowy budynku kulturowego należy zasięgnąć opinii służb konserwatorskich, które określą dopuszczalność prowadzenia prac, ich zakres i zalecaną formę architektoniczną. Rozbiórka obiektów o walorach kulturowych może nastąpić, gdy jest to uzasadnione jego złym stanem technicznym i względami ekonomicznymi, po sporządzeniu na koszt właściciela opinii technicznej, inwentaryzacji i dokumentacji fotograficznej.

Wykaz obiektów kulturowych:

- 1) Głęboz Wielki Dom nr 49 drewn. z około 1936, Bunkier z II wojny światowej,
- 2) Kaczynek Dom nr 3 drewn. z 1939 r., Dom nr 8 drewn. z 1929 r., Dom opuszczony drewn. 3 ćw. XIX w.,
•Spichrz drewn. XIX/XX w., Stodoła drewn. XIX/XX w.,
- 3) Krajewo Budziły Dom nr 14 drewn. koniec XIX w.,
- 4) Ostrożne Obora w zagrodzie nr 44 drewn. pocz. XX w., Zagroda nr 61 (dom drewn. l. 20 XX w., obora drewn. 1915 r.),
- 5) Paproć Duża Dom nr 33 drewn. pocz. XX w., Dom nr 63 drewn. pocz. XX w., Paproć Mała Dom nr 4 drewn. 1922 r., Zagroda nr 16 (dom drewn. z 1934 r., obora drewn. z 1934 r), Dom nr 22 drewn. l. 20 XX w.,
- 6) Pęchratka Dom nr 4 drewn. pocz. XX w., Dom nr 7 drewn. z około 1930 r., Dom nr 8 drewn. z około 1930 r., Dom nr 34 drewn. koniec XIX w., Dom nr 45 drewn. pocz. XX w., Dom nr 46 drewn. pocz. XX w., Dom nr – drewn. z 1926 r., Pęchratka Polska Dom nr 34 drewn. pocz. XX w., Dom nr 47 drewn. k. XIX w., Dom nr 75 drewn. l. 20 XX w., Kapliczka murowana pocz. XX w.,
- 7) Radwany Zaorze Dom nr 7 drewn. pocz. 1920 r., Dom nr 8 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 10 drewn. l. 20 XX w., Zagroda nr 11 (dom drewn. pocz. XX w., obora drewn. pocz. XX w.), Dom nr 20 drewn. około 1920 r., Dom nr 32 drewn. XIX/ XX w., Dom nr –drewn. około 1920 r., Rynoły Zagroda nr 17 (dom drewn. pocz. XX w., obora drewn. pocz. XX w.),
- 8) Srebrna Dom nr 28 drewn. z 1946 r., Spichlerz w zagr. nr 37 drewn. l. 30 XX w., Dom nr 86 drewn. pocz. XX w., Dom nr 108 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 111 drewn. k. XIX w., Dom nr 118 drewn. k. XIX w., Dom nr 126 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 131 drewn. l. 20 XX w., Młyn wodny drewn. pocz. XX w., Kuźnia drewn. około 1930 r., Srebrny Borek Dom nr 36 drewn. k. XIX w., Dom nr 56 drewn. k. XIX w., Cmentarz ewangelicki, Szumowo ul. Dolna Dom nr 12 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 16 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 24 mur. z 1929 r., ul. Leśna Dom nr 23 drewn. pocz. XX w., ul. 1-go Maja Dom nr 56 mur. z 1910 r., Dom nr 92 drewn. około 1945 r., Dom nr 111 drewn. około 1945 r., Dom „Bar” mur. 1920 r., Dom –przedszkole, mur. l. 30 XX w., ul. Przemysłowa Dom nr 2 drewn. l. 20 XX w., Zagroda nr – (obora drewn. przed 1939 r. dwie stodoły drewn. przed 1939 r.),
- 9) Zaręby Jartuzy Dom nr 14 drewn. l. 30 XX w., Dom nr 25 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 29 drewn. l. 30 XX w.,
- 10) Żabikowo Prywatne Dom nr 2 drewn. l. 20 XX w., Dom nr 11 drewn. z 1920 r., Dom nr 12 drewn. z 1928 r.,
- 11) Żabikowo Rządowe Dom nr 12 drewn. z 1918 r.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY Z UWZGLĘDNIENIEM ZABYTEKÓW O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU

1. Zarys historyczny i ogólna charakterystyka zasobów kulturowych

W tej części Mazowsza osadnictwo sięga początków państwa polskiego. Istniało tu już wtedy kilka grodów książęcych, między innymi w Święcku i Porytym Jabłoni. Wokół znajdowało się niewiele małych osad rozrzuconych wśród olbrzymich lasów. Pierwsze pisane dokumenty o osadnictwie w obszarze Gminy Szumowo pochodzą z przełomu XII i XIII wieku. Szumowo, wieś o pierwotnej nazwie Somowa Góra położona na południowych krańcach Czerwonego Boru wzmiankowana już w 1239 r. Rozwój całego regionu został zahamowany w wyniku najazdów Jaćwingów i następnie Litwinów. Tutejsze osady zostały opuszczone, jednak wiele nazw geograficznych przetrwało - tak też było z Szumowem (Somowa Góra). Dopiero 1385 roku, gdy zapanował pokój między Polską i Litwą rozpoczął się drugi etap osadnictwa na tym terenie. Głównym ośrodkiem osadnictwa było Szumowo, gdzie ulokowano siedzibę parafii oraz Głęboz Wielki, w której krzyżowało się szereg lokalnych szlaków handlowych. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1417 r., kiedy wieś

kupił Wincenty z Głębodźca, uzyskując w 1432r. od księcia mazowieckiego Bolesława IV nadanie prawa niemieckiego na 30 włók ziemi. Szumowo stało się siedzibą jego potomków, Szumowskich herbu Lubicz. Następnie przeszło w posiadanie innych właścicieli. Na terenie obecnej Gminy Szumowo dominowało osadnictwo szlacheckie.

W czasach panowania pruskiego pod koniec XVIII wieku prowadzona była akcja kolonizacyjna ludności niemieckiej. W tym okresie powstały wsie niemieckie - Paproć Duża, Pęchratka, Paproć Mała, Srebrny Borek. W 1798 roku Paproć Duża stała się główną osadą niemieckich osadników. W środku wsi wybudowano zbór. Wokół wzniesiono zabudowania na planie regularnego koła z ulicami rozchodzącymi się promieniowo od usytuowanego w centrum osady zboru. W Paproci Dużej w dniu 15 lipca 1899 roku ślubował Marszałek Józef Piłsudski. Drugą największą osadą kolonistów na terenie gminy został Srebrny Borek. Jak z dokumentów wynika powstał w 1839 roku. Wioskę cechowało rozproszone budownictwo, charakterystyczne dla niemieckich wsi. Pierwsza niemiecka szkoła w Srebrnym Borku powstała w 1868 roku i istniała do 1914 roku. Koloniści niemieccy zamieszkiwali te obszary do 1944 roku. Pozostałością po osadnictwie kolonistów niemieckich są resztki cmentarzy ewangelickich w Paproci Dużej i Srebrnym Borku.

5.3. ZABYTKI O NAJWYŻSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

1) kościół parafialny w Szumowie

Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej w Szumowie. Parafia erygowana 1449r. staraniem dziedziców wsi, Macieja i Pawła z Somowej Góry i z Głębodźca. Obecny kościół został wzniesiony w latach 1866-1867, remontowany w 1938 roku, rozbudowany w 1980 roku. Neobarokowy, murowany z cegły, tynkowany, jednonawowy, z boczną barokową wieżą i prostym, kwadratowym portykiem. Wnętrze jest podzielone wysokimi półkolistymi wnękami arkadowymi. Świątynia pokryta jest dwuspadowym, blaszanym dachem. Strop jest płaski, natomiast okna nawy zamknięte łukiem odcinkowym. W środku znajdują się dwa ołtarze neoklasycystyczne z 1868 roku.

Kościół parafialny w Szumowie

W latach 1995-2000 została wykonana elewacja zewnętrzna kościoła. W roku 2009 powstała rekonstrukcja ołtarza głównego oraz zbudowany ołtarz ku czci św. Faustyny Kowalskiej. Pierwszy etap prac remontowo-konserwacyjnych został rozpoczęty w styczniu 2012 roku. Remont polegał na wykonaniu izolacji przeciwwilgociowej fundamentów oraz podłoża świątyni. W ramach remontu została wykonana nowa posadzka wewnątrz budynku kościoła. Drugi etap prac remontowych został rozpoczęty w 2013 roku. Pomalowano elewację zewnętrzną i ściany wewnętrzne świątyni.

Na teren przykościelny przeniesiono z przed domu parafialnego kamienie upamiętniające miejsce zbrodni księży. Na jednym przymocowany jest metalowy krzyż i wyryty napis: „Tu zginął śmiercią męczeńską z rąk niemieckich siepaczy we wrześniu 1941r. Ks. Piotr Pianko Kanonik Proboszcz w Szumowie i Ks. AL. Łuniewski”

2) dom parafialny w Szumowie

Dom parafialny w Szumowie, dawniej drewniana synagoga, jest dziełem Jana Wojśa, cieśli ze wsi Duchny Młode, gmina Śniadowo. W 1942 r. śniadowscy Żydzi zostali przez Niemców wymordowani a synagogę przekształcono w magazyn zbożowy. Po wojnie śniadowska gmina do spraw opuszczonego mienia sprzedała bożnicę szumowskiemu proboszczowi i tym sposobem budowla trafiła na nowe miejsce w Szumowie. Drewniana synagoga pochodząca z około 1938 r., przeniesiona tu w 1946 r. Dzisiaj zachowana w dobrym stanie pełni rolę domu parafialnego.

Przed drugą wojną światową Szumowo miało swoją drewnianą bożnicę. W latach czterdziestych kupili ją gospodarze ze wsi Srebrna. Rozebrali ją i wykorzystali budulec do budowy budynków gospodarczych. W ten sposób ubywały zabytki architektury drewnianej. Bożnica Szumowska jest jedyną z tych, które ocalały, a właśnie z drewnianych synagog znane były te strony. W latach 2018 - 2020 przeprowadzany jest generalny remont tego budynku polegający na wymianie elementów więźby dachowej jej impregnacji, zmianie pokrycia dachu oraz dociepleniu stropów. Prowadzona jest również kompleksowa renowacja elewacji budynku: impregnacja grzybobójcza, izolacja cieplna i polakierowanie powierzchni drewnianych oraz renowacja tarasu drewnianego i wymiana stolarki zewnętrznej. W latach 2022-2023 odtworzono pierwotny wygląd ściany zachodniej, wymieniono stolarkę okienną. Aktualnie rozpoczął się remont wnętrza budynku, wymiana i wzmocnienie stropów, modernizacja instalacji elektrycznej, wymiana schodów, odtworzenie tynków i okładzin, wymiana i ocieplenie posadzek, modernizacja ogrzewania.

Dom parafialny w Szumowie

3) Gminne Przedszkole w Szumowie (aktualnie budynek komunalny)

Gminne Przedszkole w Szumowie

Budynek Gminnego Przedszkola w Szumowie zbudowano w 1937 roku.

4) szkoła w Srebrnym Borku

Szkoła w Srebrnym Borku

Budynek szkoły został wzniesiony w latach 1912-14 jako szkoła z salą modłów dla osadników niemieckich. Usytuowany na pld. krańcu wsi Srebrny Borek, przy skrzyżowaniu wiejskiej drogi z drogą ze Srebrnej do Długoborza, na działce o numerze geodezyjnym 213/2, elewacją frontową zwrócony na południe. Murowany z cegły, nietynkowany, na planie prostokąta, trójpasmowy z sienią przechodnią na osi głównej. Parterowy, częściowo podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym, poddasze użytkowe. Więźba dachowa kleszczowo-płatiowa ze ścianą kolankową. Na osi elewacji frontowej ganek z przedsionkiem i facjată, nakryte dachem dwuspadowym. Elewacja frontowa 5-osiowa, ściany i detale z czerwonej cegły, nietynkowane. Narożniki korpusu i ganku ujmują lizeny, cokół wyodrębniony odsadzką. Otwory ujęte w proste opaski zamknięte górą odcinkowym nadprożem ze zwornikiem na osi, zakończonym profilowanym gzymsikiem ceglanych kształtek. Pod oknami prostokątne płyciny, których lico jest z ukośnie składanych cegieł. W zwieńczeniu korpusu gzyms na wspornikach. Elewacje boczne 2-osiowe, podziały i detale jak w elewacji frontowej, ramiona szczytów ogzymsowane, w szczycie wsch. krzyż na schodkowym postumencie. Elewacja tylna 5-osiowa z wejściem na osi głównej, opracowana skromniej, w narożnikach lizeny, w zwieńczeniu gzyms koronujący na wspornikach. Budynek reprezentuje tzw. „styl ceglany” bardzo popularny szczególnie w budownictwie użyteczności publicznej pod koniec XIX i na początku XX wieku.

5) dom handlowy w Szumowie;

Biblioteka w Szumowie

Dom handlowy w Szumowie zbudowany został w 1930 roku (obecnie biblioteka).

6) Najciekawszy układ wiejski świadczący o poszczególnych etapach osadniczych

Paproć Duża - chroniony zespół wiejski w układzie okolnica na obwodzie regularnego koła z ulicami rozchodzącymi się promieniowo od usytuowanego w centrum osady kościoła katolickiego.

5.4. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wpis do rejestru zabytków, prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest jedną z form ochrony obiektów zabytkowych. W rejestrze zabytków województwa podlaskiego znajdują się 7 obiektów nieruchomości z terenu Gminy Szumowo. Obiekty te znajdują się w miejscowościach: Szumowo, Srebrny Borek, Paproć Duża oraz Żabikowo Rządowe.

Szczegółowe dane zawiera tabela 1.

Tabela 1. Wykaz zabytków nieruchomości z terenu gminy Szumowo wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Datowanie	Nr wpisu do rejestru	Data wpisu
1.	Szumowo ul.1 Maja 60	Kościół parafialny p.w. Nawiedzenia NMP	1867	79	02.05.1980
2.	Szumowo ul.1Maja 60	Synagoga (obecnie dom parafialny)	1938	314	29.09.1993
3.	Srebrny Borek 65	Szkoła	1912-1914	497	29.09.1993
4.	Szumowo ul. Cmentarna	8 nagrobków oraz starodrzew na cmentarzu rzymskokatolickim	XIX w.	346	21.12.1987
5.	Paproć Duża	Dawny cmentarz ewangelicki	XIX w.	351	23.12.1987
6.	Żabikowo Rządowe	Cmentarz wojenny z I wojna światowa		274	11.03.1987

5.5.Zabytki ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków

Ewidencja zabytków znajdujących się na terenie gminy została sporządzona przy pomocy wykazu zabytków nieruchomości wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków, na podstawie badania terenowego i aktualizacji powyższego wykazu. Ewidencja zawiera 20 kart adresowych, w tym karty zabytków architektury i budownictwa. Z pośród obiektów architektury i budownictwa ujętych w gminnej ewidencji znalazły się domy, kościoły, cmentarze, przydrożne kapliczki, krzyże oraz miejsca pamięci.

Tabela 2. Obiekty nieruchome z terenu gminy Szumowo ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nazwa obiektu	Datowanie
1.	Szumowo	Cmentarz rzymskokatolicki	
2.	Paproć Duża	Historyczny układ przestrzenny wsi Paproć Duża	
3.	Szumowo, ul. 1 Maja 37	Budynek biblioteki	1930
4.	Szumowo, ul. 1 Maja 11	Gminne Przedszkole	1937
5.	Paproć Duża 101	Młyn motorowo-elektryczny	1935
6.	Srebrna 100	Młyn motorowo-elektryczny	1925
7.	Srebrny Borek	Cmentarz ewangelicki	XIX w.
8.	Głęboz Wielki	Dwie mogiły ludności żydowskiej na terenie Lasów Państwowych	1943
9.	Głęboz Wielki	Bunkier	II woj. św.
10.	Szumowo ul 1 Maja 56	Dom	1910
11.	Szumowo ul. 1 Maja 92	Dom	1945
12.	Szumowo ul. 1 Maja 111	Dom	1945
13.	Paproć Duża 39	Dom	XX w.
14.	Srebrny Borek 57	Dom	XIX w.
15.	Zaręby Jartuzy 14	Dom	XX w.
16.	Srebrna 112	Dom	XX w.
17.	Radwany Zaorze 8	Dom	XX w.
18.	Radwany Zaorze 10	Dom	XX w.
19.	Radwany Zaorze 11	Dom	XX w.
20.	Pęchratka Polska	Kapliczka	XX w.
21.	Srebrna 111	Dom	XIX w.
22.	Srebrna 132	Dom	XIX w.

5.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Szumowo odkrytych zostało dotychczas 116 stanowisk archeologicznych. Pochodzą one z różnych epok, począwszy od epoki kamienia po późne średniowiecze i okres nowożytny.

Są to:

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	RODZAJ STANOWISKA	CHRONOLOGIA	NR W REJESTRZE ZABYTKÓW
Wyszomierz	43-76	7	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz	43-76	8	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz	43-76	9	Osada, ślad osadnictwa,	neolit – okres nowożytny	
Wyszomierz	43-76	10	osada	okres nowożytny	
Pęchratka	43-76	11	ślady osadnictwa	pradzieje – okres nowożytny	
Radwany Zaorze	43-76	17	ślady osadnictwa	późne średniowiecze – okres nowożytny	
Radwany Zaorze	43-76	18	Osada, ślad osadnictwa,	średniowiecze – okres nowożytny	
Wyszomierz	43-76	19	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz	43-76	20	osada	okres nowożytny	

Rynoły	43-76	21	śląd osadnictwa	okres nowożytny
Rynoły	43-76	22	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze – okres nowożytny
Rynoły	43-76	23	osady	średniowiecze – okres nowożytny
Wyszomierz	43-76	24	punkty osadnicze	XV-XIX w.
Wyszomierz	43-76	25	punkt osadniczy	XVI- XIX w.
Łętownica	43-77	1	osada	XVI – XVII w.
Łętownica	43-77	10	osada	XII – XIII w.
Łętownica	43-77	11	punkt osadniczy	XV – XVII w.
Srebrna	43-77	12	osada	XIII – XVIII w.
Srebrna	43-77	13	śląd osadnictwa	XV-XVI w.
Srebrny Borek	43-77	14	śląd osadnictwa	XVI-XVIII w.
Srebrny Borek	43-77	15	śląd osadnictwa	XV-XVI w.
Paproć Duża	43-77	16	śląd osadnictwa	neolit- wczesna epoka brązu
Paproć Mała	43-77	17	śląd osadnictwa	VII-VIII w.
Paproć Mała	43-77	18	punkt osadniczy	wczesna epoka brązu
Paproć Duża	43-77	19	śląd osadnictwa	epoka kamienia
Srebrna	43-77	20	śląd osadnictwa, punkt osadniczy	epoka kamienia – XVIII w.
Srebrna	43-77	21	punkt osadniczy	XV-XVIII w.
Srebrna	43-77	22	śląd osadnictwa	pradzieje
Paproć Duża	43-77	23	punkt osadniczy	XVII-XVIII w.
Paproć Duża	43-77	24	śląd osadnictwa	XVI-XVII w.
Paproć Duża	43-77	25	śląd osadnictwa	XII-XIII w.
Szumowo	42-76	1	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze – okres nowożytny
Szumowo	42-76	2	śląd osadnictwa	okres nowożytny
Szumowo	42-76	3	ślady osadnictwa	epoka kamienia – okres nowożytny
Szumowo	42-76	4	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	5	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	6	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze – okres nowożytny
Szumowo	42-76	7	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze – okres nowożytny
Szumowo	42-76	8	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	9	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	10	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia – okres nowożytny
Szumowo	42-76	11	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze – okres nowożytny
Szumowo	42-76	12	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	13	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	14	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	15	śląd osadnictwa	okres nowożytny
Szumowo	42-76	16	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	17	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	18	osada	okres nowożytny
Szumowo	42-76	19	śląd osadnictwa	okres nowożytny
Szumowo	42-76	20	śląd osadnictwa	okres nowożytny
Szumowo	42-76	21	śląd osadnictwa, osada	średniowiecze – okres nowożytny
Szumowo	42-76	22	osady	późne średniowiecze – okres nowożytny
Szumowo	42-76	23	śląd osadnictwa	średniowiecze

Szumowo	42-76	24	śląd osadnictwa, osada	średniowiecze – okres nowożytny	
Szumowo	42-76	25	śląd osadnictwa, osada	średniowiecze – okres nowożytny	
Szumowo	42-76	26	ślady osadnictwa	średniowiecze – okres nowożytny	
Szumowo	42-76	27	śląd osadnictwa	okres nowożytny	
Szumowo	42-76	28	śląd osadnictwa	okres nowożytny	
Radwany Zaorze	42-76	29	osada	okres nowożytny	
Radwany Zaorze	42-76	30	ślady osadnictwa	średniowiecze – okres nowożytny	
Zaręby Jartuzy	42-76	31	śląd osadnictwa	okres nowożytny	
Zaręby Jartuzy	42-76	32	osady	średniowiecze – okres nowożytny	
Zaręby Jartuzy	42-76	33	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz Wielki	42-76	34	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz Wielki	42-76	35	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz Wielki	42-76	36	osada	okres nowożytny	
Radwany Zaorze	42-76	37	śląd osadnictwa, osady	epoka kamienia – okres nowożytny	
Radwany Zaorze	42-76	38	osada	okres nowożytny	
Zaręby Jartuzy	42-76	39	osada	okres nowożytny	
Zaręby Jartuzy	42-76	40	osada	okres nowożytny	
Zaręby Jartuzy	42-76	41	osada	okres nowożytny	
Wyszomierz	42-76	43	punkt osadniczy	XVI-XIX w.	
Żabikowo Rządowe	42-77	1	osada	XIV – XVI w.	
Kalinowo	42-77	2	Osady, śląd osadnictwa,	neolit – XV w.	
Podbiel Duża	42-77	3	osady	mezolit – okres nowożytny	
Podbiel Mała	42-77	4	Osada, śląd osadnictwa,	neolit – epoka żelaza	
Podbiel Duża	42-77	5	osady	pradzieje	
Jarzębie	42-77	6	osady	neolit – XIII w.	
Jarzębie	42-77	7	osada, ślady osadnictwa	pradzieje	
Ostrożne	42-77	8	śląd osadnictwa,	neolit – XIII w.	
Srebrny Borek	42-77	9	osady	neolit – epoka brązu	
Srebrny Borek	42-77	10	śląd osadnictwa, osada	mezolit – wczesne średniowiecze	
Srebrny Borek	42-77	11	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
Jarzębie	42-77	12	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia	
Jarzębie	42-77	13	osady	epoka kamienia - OWR	
Jarzębie	42-77	14	śląd osadnictwa	?	
Jarzębie	42-77	15	ślady osadnictwa	epoka brązu	
Jarzębie	42-77	16	śląd osadnictwa	neolit	
Srebrny Borek	42-77	17	osada	OWR	
Jarzębie	42-77	18	osada	OWR	
Jarzębie	42-77	19	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia – epoka żelaza	
Jarzębie	42-77	20	śląd osadnictwa	epoka żelaza	
Srebrny Borek	42-77	26	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
Srebrny Borek	42-77	27	osada	XI – XIII w.	
Srebrny Borek	42-77	28	osada	wczesne średniowiecze	
Krajewo Budziły	42-77	29	osada	XIV-XVI w.	

Ostrożne	42-77	30	śląd osadnictwa	mezolit	
Ostrożne	42-77	31	śląd osadnictwa	neolit	
Ostrożne	42-77	32	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	
Ostrożne	42-77	33	osada	XIV-XVI w.	
Ostrożne	42-77	34	osada	XIV-XVI w.	
Srebrny Borek	42-77	35	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
Żabikowo Rządowe	42-77	36	śląd osadnictwa, punkt osadniczy	XV – XIX w.	
Ostrożne	42-77	37	punkt osadniczy, osada	XII – XIX w.	
Żabikowo Rządowe	42-77	38	śląd osadnictwa, punkt osadniczy	XII – XIX w.	
Kaczynek	41-76	1	śląd osadnictwa	okres nowożytny	
Głęboz Wielki	41-76	2	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
Głęboz Wielki	41-76	3	śląd osadnictwa	okres nowożytny	
Głęboz Wielki	41-76	5	ślady osadnictwa	późne średniowiecze – okres nowożytny	
Głęboz Wielki	41-76	6	ślady osadnictwa	OWR – okres nowożytny	
Krajewo Budziły	41-77	13	osada	okres nowożytny	
Ostrożne	41-77	22	osady	XII – XIX w.	
Ostrożne	41-77	23	śląd osadnictwa, punkt osadniczy	XII – XIX w.	
Żabikowo Prywatne	42-77	39	śląd osadnictwa; osady	epoka kamienia- epoka brązu; wczesne średniowiecze – XVIII w.	
Żabikowo Prywatne	42-77	40	osady	XI – XVIII w.	

5.7. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome z terenu gminy Szumowo stanowią wystrój i wyposażenie kościoła parafialnego pw. NMP Częstochowskiej w Szumowie. Do najważniejszych zabytków ruchomych znajdujących się w kościele należy zaliczyć obrazy w lewym bocznym ołtarzu Matki Boskiej Różańcowej z 1849, w prawym bocznym ołtarzu św. Antoniego Padewskiego z Dzieciątkiem, barokowy w. XVIII, ambonę neobarokową z ok. 1870, krucyfiks procesyjny z poł. w. XVII, krzyż ołtarzowy i lichtarze. Do grupy zabytków ruchomych zaliczyć możemy także liczne nagrobki znajdujące się na cmentarzu parafialnym.

Formą ochrony prawnej zabytków w Polsce jest również ustanowienie parku kulturowego. Zgodnie z brzmieniem przepisu artykułu 3 pkt. 14 i 16 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Powszechnie wiadomym jest, że wszelkie dzieła człowieka „dzieją się” na tle uwarunkowań przyrodniczych, bądź wyraźnie widocznych w przypadku krajobrazu otwartego czy wiejskiego – poza miastami i osadami, bądź występujących jako „elementy” w przypadku krajobrazu miasteczek czy miast. Ta zależność tworzy integralną strukturę przestrzenną, na którą składają się: płaszczyzny (lasy, łąki, grunty orne, zbiorniki wodne), ciągi (rzeki,

strumienie, drogi, granice), i punkty (obiekty kulturowe i przyrodnicze). Stąd też park kulturowy jest formą ochrony obejmującą określony obszar krajobrazu kulturowego oraz wyróżniające się krajobrazowo tereny z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Park kulturowy jest powoływany przez radę gminy / miasta po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Parki obejmujące obszary kilku gmin mogą być ustanawiane wspólnie przez gminy bądź związek gmin. W uchwale powołującej park kulturowy zawiera się nazwę parku, sposób ochrony dziedzictwa kulturowego oraz opisuje zakazy i ograniczenia związane z prowadzeniem robót budowlanych, różnego rodzaju działalnością, w tym rolniczą i przemysłową, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych oraz umieszczania znaków niezwiązanych bezpośrednio z samym parkiem.

Na terenie gminy Szumowo nie ustanowiono jak dotąd parku kulturowego.

6. OCENA STANU ZACHOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze gminy Szumowo podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń w tej dziedzinie. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych opisujących stan obecny analizowanego obszaru. Składa się z opisu jego czterech elementów: mocnych i słabych stron – czyli pozytywnych i negatywnych warunków wewnętrznych oraz szans i zagrożeń – czyli pozytywnych i negatywnych uwarunkowań zewnętrznych. Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie opieki nad zabytkami gminy.

Tabela 1. Analiza SWOT dla terenu gminy Szumowo

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> -w znacznej części dobrze utrzymane obiekty zabytkowe; -uwzględnienie zagadnień dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i planistycznych gminy; -pozytywne nastawienie władz gminy i regionu oraz mediów do zagadnień związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowym; -mini skansen (muzeum drewnianego budownictwa regionalnego); -funkcjonowanie gminnej ewidencji zabytków; -zadowolający stan cmentarzy wojennych; -zwiększający się potencjał organizacji pozarządowych prowadzących działalność na rzecz opieki nad zabytkami; -walory krajobrazowe i przyrodnicze części gminy; -ciekawe obiekty zabytkowe stanowiące świadectwo wielokulturowości gminy; -prowadzenie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych, w tym w zakresie edukacji artystycznej, kulturowej, historycznej, ekologicznej; -pozytywne nastawienie mieszkańców do wielowiekowej tradycji regionu i jego dziedzictwa kulturowego. -działalność lokalnych grup działania. 	<ul style="list-style-type: none"> -nowa zabudowa w części nienawiązująca do pierwotnego układu zabudowy (brak harmonii); -przypadki zaniedbania porządku w obrębie niektórych zabytkowych posesji, co obniża ich estetykę i pozytywny odbiór; -brak dostatecznych środków finansowych na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych; -niedostateczna świadomość społeczna wartości i potrzeby chronienia zasobów kulturowych; -brak prawnych możliwości udzielania przez samorząd dotacji na prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie wpisanych do rejestru zabytków; -stosunkowo niewielka ilość zabytków.
SZANSE	ZAGROŻENIA

<p>-możliwości w pozyskiwaniu środków finansowych z różnych źródeł;</p> <p>-postępujący rozwój inicjatyw lokalnych organizacji pozarządowych mających w swym polu działania między innymi troskę o substancję zabytkową gminy;</p> <p>-upowszechnianie edukacji nastawionej na poszanowanie zabytków i ich prawidłową ochronę z zachowaniem wartości kulturowych;</p> <p>-wykorzystanie mediów w edukacji nastawionej na ochronę zabytków i krajobrazu;</p> <p>-Występowanie terenów objętych prawnymi formami ochrony przyrody (obszary chronione).</p>	<p>-niestabilność i luki legislacyjne zarówno w sferze finansowej, jak też ochrony zasobów kulturowych;</p> <p>-nadmierna komercjalizacja w sferze zabytków;</p> <p>-częste jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: bądź poprzez pryzmat ich komercyjnego wykorzystania lub też jedynie jako zasobu historycznego;</p> <p>-niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.</p>
--	---

Źródło: opracowanie własne

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W założeniach programowych i działaniach programu powinna zostać uwzględniona specyfika terenu gminy Szumowo wynikająca z jej położenia, historii, przemian społecznych i gospodarczych. Wspieranie rozwoju gminy z poszanowaniem dziedzictwa kulturowego powinno być podstawą obecnych i przyszłych działań, tak aby gmina była miejscem atrakcyjnym i przyjaznym, zarówno dla mieszkańców jak i przyjezdnych.

Założeniami programu opieki nad zabytkami są:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnienie problemów ochrony zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego problematyki historycznego sąsiedztwa form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
- uwzględnienie w planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi na terenie gminy;
- skuteczne stosowanie i wykorzystywanie form prawnej ochrony zabytków;
- wdrażanie instrumentów finansowych prowadzących do skutecznej poprawy stanu zabytków.

Priorytety programu opieki

Sprawowanie opieki nad zabytkami przez władze samorządowe różni się od działań podejmowanych przez indywidualnych właścicieli zabytków lub społecznych opiekunów zabytków. Przede wszystkim istniejące uwarunkowania prawne dają możliwość kreowania polityki miejskiej w stosunku do obiektów zabytkowych i uprawniają organy samorządowe do podejmowania działań o odmiennym charakterze niż typowa dla właścicieli troska o utrzymanie obiektów zabytkowych w jak najlepszym stanie. Samorząd ze względu na prawny obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych posiada instrumenty prawne umożliwiające budowanie i poszerzanie świadomości społecznej dotyczącej ochrony i opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym. Ponadto poprzez prowadzone działania ma możliwość wskazywania kierunków rozwoju w stosunku podmiotów prywatnych posiadających obiekty zabytkowe i kreowania polityki promocyjnej budującej wizerunek i prestiż gminy jako miejsca atrakcyjnego turystycznie, nasyconego dziedzictwem kulturowym o indywidualnym i unikalnym charakterze. Wobec powyższego objęcie należytą opieką zabytków stanowi jeden z istotnych aspektów działalności lokalnego samorządu.

Na potrzeby *Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Szumowo na lata 2025- 2028* wyznacza się trzy podstawowe priorytety, które poprzez realizowane w ich ramach działania wypełniają cele ustawowe dla opracowywania gminnych programów opieki nad zabytkami. Są to:

Priorytet I Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Priorytet II Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości gminy i mieszkańców

Kierunki działań programu opieki

W ramach **Priorytetu I** ustalono trzy kierunki działań związanych z:

- zahamowaniem procesu degradacji zabytków i doprowadzeniem do poprawy ich stanu zachowania,
- wspieraniem inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- podejmowaniem współpracy z właścicielami zabytków położonymi na terenie gminy.

W ramach **Priorytetu II** ustalono trzy kierunki działań związanych z:

- realizowaniem zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy,
- budowaniem zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- rozszerzeniem zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

W ramach **Priorytetu III** ustalono cztery kierunki działań związanych z:

- opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania,
- umożliwienie jak najszerszego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy,
- rozwój edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy.

Zadania programu opieki

Priorytet I	
Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i poprawa ich stanu zachowania	1. Dążenie do pozyskiwania środków zewnętrznych na renowację zabytków stanowiących własność gminy 2. Prowadzenie prac konserwatorskich i remontowych w obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy 3. Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych będących własnością gminy 4. Dążenie do opracowania planu systematycznych kontroli stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych 5. Zapewnienie właściwego utrzymania grobownictwa wojennego i miejsc pamięci narodowej, w szczególności prowadzenie planowych prac konserwatorskich 6. Współpraca władz gminnych ze związkami wyznaniowymi będącymi właścicielami i zarządcami zabytków sakralnych, umożliwiająca wspieranie ich działań przy podejmowaniu niezbędnych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych
Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami	1. Stosowanie 50% zwolnień od podatku od nieruchomości w odniesieniu do budynków i gruntów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (zgodnie z art. 7 ust 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991r. o podatkach i opłatach lokalnych (j.t. Dz. U. z 2016 r. poz. 716 z późn. zm.)

	<p>2. Współpraca z organizacjami pozarządowymi, mająca na celu realizację zadań ważnych dla społeczności lokalnej związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami</p> <p>3. Współpraca organizacyjna i merytoryczna z organizatorami zbiórek publicznych przeznaczonych na ratowanie zabytkowych pomników nagrobnych na cmentarzach</p>
<p>Podjęmowanie współpracy z właścicielami zabytków położonymi na terenie gminy</p>	<p>1. Informowanie za pośrednictwem gminnej strony internetowej informacji dotyczących możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, ułatwiających właścicielom i zarządcom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie stosownych wniosków związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami gminy</p> <p>2. Doradztwo dla właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych w zakresie możliwości pozyskania środków finansowanych na działania przy obiektach zabytkowych.</p>

Priorytet II
Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działań	Zadania
<p>Realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenia uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy</p>	<p>1. Przyjęcie przez Radę Gminy <i>Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Szumowo na lata 2025-2028</i> oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.</p> <p>2. Prowadzenie i bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomości gminy Szumowo</p> <p>3. Zawieranie w umowach sprzedaży, dzierżawy zabytków nieruchomości warunków nakładających obowiązek przeprowadzenia prac konserwatorskich</p> <p>4. Okresowa kontrola właściwego oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków znakiem Konwencji Haskiej</p>
<p>Budowanie zintegrowanego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego</p>	<p>Uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomości ujętych w gminnej ewidencji zabytków, zasad ochrony odnoszących się do stref ochrony konserwatorskiej, w tym stref występowania zabytków archeologicznych oraz zasad ochrony odnoszących się do stref ochrony przyrody w opracowywanych dla terenu gminy dokumentach studialnych dotyczących polityki przestrzennej - np. <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego</i>, w dokumentach mających charakter prawa miejscowego np. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, a ponadto w decyzjach o warunkach zabudowy.</p>
<p>Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<p>1. Dążenie do uzupełniania gminnej ewidencji zabytków o obiekty dziedzictwa kulturowego pozostające dotychczas poza ochroną prawną, a także aktualizowanie zasobów tego typu obiektów w oparciu o dane uzyskane w wyniku przeprowadzonych prac naukowo-badawczych.</p> <p>2. Dążenie do objęcia ochroną prawną wartościowych obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy poprzez występowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych, w celu zapewnienia tym obszarom i obiektom pełnej ochrony prawnej.</p>

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości gminy i mieszkańców

Kierunki działań	Zadania
<p>Opracowanie dokumentacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy oraz monitorowanie ich stanu zachowania</p>	<p>1. Stałe prowadzenie monitoringu i weryfikacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomości, z zastosowaniem komputerowej bazy danych</p> <p>2. Aktualizacja mapy dziedzictwa kulturowego gminy z naniesioną lokalizacją obiektów i obszarów chronionych oraz stref ochrony stanowisk archeologicznych, systematycznie uaktualnianą, na podstawie informacji własnych oraz uzyskiwanych od WKZ.</p> <p>3. Finansowanie inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych</p>

	<p>obiektów zabytkowych, stanowiących właściwość gminy</p>
<p>Umożliwienie jak najszerszego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zamieszczenie na stronie internetowej gminy Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Szumowo lata 2025-2028. 2. Udostępnienie i systematyczna aktualizacji na stronie internetowej gminy wykazu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków 3. Systematyczne zamieszczanie na stronie internetowej gminy informacji dotyczących historii i dziedzictwa kulturowego 4. Systematyczne aktualizowanie danych dotyczących obiektów zabytkowych w gminnym systemie informacji przestrzennej 5. Współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu opracowywania zasobów i prezentacji dziedzictwa kulturowego gminy
<p>Rozwój edukacji i popularyzacji wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizowanie i wspieranie działań edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym gminy. 2. Realizacja zadań w dziedzinie edukacji i promocji dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem samorządowych instytucji kultury. 3. Współdziałanie z organizatorami ogólnodostępnych przedsięwzięć (konferencje, sesje popularno-naukowe, rajdy) popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz potrzebę jego ochrony. 4. Wspieranie wydawnictw naukowych i popularno-naukowych dotyczących materialnego i niematerialnego dziedzictwa historyczno- kulturowego i tradycji gminy. 5. Popularyzacja dobrych praktyk w zakresie realizacji działań przy obiektach zabytkowych i zagospodarowania obszarów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo. 7. Propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami oraz współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków działającymi na terenie gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przyjmuje się, że realizacja zadań, poprzez działania wskazane w niniejszym programie możliwa będzie dzięki zastosowaniu następujących instrumentów:

- **prawnych**, polegających na uwzględnianiu zapisów niniejszego programu przy tworzeniu innych dokumentów prawa miejscowego;
- **finansowych**, polegających na finansowaniu wszelkich działań zawartych w programie w większej części z budżetu gminy, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych,
- **koordynacji**, oznaczających współdziałanie w zakresie realizacji celów programu z zainteresowanymi organizacjami pozarządowymi i osobami fizycznymi,
- **społecznych**, co oznacza, że program skierowany jest do odbiorcy masowego poprzez wszelkie działania edukacyjne i promocyjne,
- **kontrolnych**, polegających na egzekwowaniu zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną oraz walce z samowolami budowlanymi na zabytkach.

Obiekty, zespoły i założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefami.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych oraz tryb postępowania.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podstawą sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych.

Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomych spoczywa na burmistrzu (art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami **prowadzona jest gminna ewidencja zabytków gminy Szumowo**. Ewidencja zabytków

prowadzona jest przez wójta gminy w formie kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne oraz karty adresowe stanowisk archeologicznych. Dla zabytków tych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, rodzaj zabytku, opis obiektu, chronologia, sposób ochrony oraz dokumentacja fotograficzna.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- 1) dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz na cztery lata obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego;
- 2) wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego;
- 3) uzupełnieniu kart adresowych gminnej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- 1) nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) uwzględnianie wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do gminnej ewidencji zabytków;
- 3) określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów i szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

Bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków polega na wprowadzaniu do ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, z realizacji programu wójt gminy Szumowo sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Szumowo. Sprawozdanie, o którym mowa będzie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie dwóch lat od uchwalenia przez Radę Gminy niniejszego programu.

Prace nad kolejnym programem opieki nad zabytkami powinny być zainicjowane na trzy miesiące przed zakończeniem okresu czteroletniego obowiązywania programu. Dwuletnia ocena realizacji programu zawarta w sprawozdaniu będzie służyła ewaluacji programu. Zmiany w programie wymagają uchwały Rady Gminy Szumowo.

Przy ocenie realizacji oraz efektów wprowadzenia gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Szumowo na lata 2025-2028 przyjmuje się następujące kryteria oceny (wskaźniki):

W ramach **priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy**:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów,
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom,
- liczba i wartość dofinansowań udzielonych właścicielom i użytkownikom zabytków z przeznaczeniem na remonty i modernizacje,
- liczba i wartość zastosowanych zwolnień od podatku od nieruchomości w odniesieniu do budynków i gruntów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków,
- zakres i skala współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

W ramach **priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego:**

- wysokość dorocznych środków finansowych przeznaczonych w budżecie gminy na realizację zadań własnych samorządu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- liczba kontroli właściwego oznakowania zabytków wpisanych do rejestru zabytków znakiem informacyjnym Konwencji Haskiej,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

W ramach **priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja, służące budowaniu tożsamości gminy i mieszkańców**

- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych i imprez z zakresu turystyki kulturowej gminy,
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- liczba opracowanych, wydanych wydawnictw naukowych i popularno-naukowych na temat dziedzictwa kulturowego gminy,
- liczba działań edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy skierowanych do mieszkańców i gości.

Dodatkowo wymagana będzie charakterystyka opisowa osiągniętych rezultatów, do których niemożliwe jest zastosowanie wskaźników.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce może odbywać się z różnych źródeł. Podstawowe to:

Źródła publiczne: środki krajowe

-budżet państwa – m.in. środki w ramach programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Administracji i Cyfryzacji, Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

-budżety jednostek samorządu terytorialnego – m.in. dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, dotacje inwestycyjne dla instytucji kultury podległych jednostce samorządu terytorialnego, jeżeli są to obiekty wpisane do rejestru zabytków; dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych województwa podlaskiego w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;

Źródła publiczne: środki zagraniczne

- Fundusze Unii Europejskiej;
- Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności;
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko;

źródła prywatne:

- osób fizycznych – składki i zbiórki publiczne na określony cel;
- osób prawnych;
- organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji;
- kościelnych osób prawnych.

1. Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020”. Jednym z trzech instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy Kultury, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które MKiDN realizuje w corocznie ogłaszanych programach.

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego co roku ogłasza programy, w ramach których można się ubiegać o dofinansowanie projektów związanych z ochroną zabytków. Mimo, że są one ogłaszane każdego roku, zakres merytoryczny i tematyczny w poszczególnych latach zasadniczo nie ulegał zmianie.

Aplikowanie w programach odbywa się na zasadzie konkursu, w ramach którego składa się wnioski w dwóch terminach:

Nabór – do dnia 31 października lub 30 listopada każdego roku,

II nabór – do dnia 31 marca każdego roku, o ile środki finansowe w danym programie bądź priorytecie nie zostaną wyczerpane w I naborze.

Projekty dotyczące ochrony i promocji dziedzictwa narodowego zostały zgrupowane w programie „Dziedzictwo kulturowe”, którego celem jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Edycja 2014 tego programu składa się z pięciu priorytetów:

„OCHRONA ZABYTKÓW”

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych

– wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów

zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu

wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Instytucja zarządzająca:

Departament Ochrony Zabytków,

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa <http://bip.mkidn.gov.pl/pages/departamenty-i-biura/departament-ochrony-zabytkow.php>

„WSPIERANIE DZIAŁAŃ MUZEALNYCH”

Strategicznym celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.

Główny nacisk w ramach programu zostaje położony na projekty kompleksowe, charakteryzujące się wysoką wartością merytoryczną oraz nowatorskimi rozwiązaniami aranżacyjnymi, dopełnionymi umiejętnie wykorzystanymi elementami multimedialnymi. Finansowane w ramach programu zadania konserwatorskie powinny być realizowane w zgodzie z dobrymi praktykami w zakresie opracowywania i ewidencjonowania zbiorów, przy czym szczególnie istotne jest wspieranie działań, które prowadzić będą do zachowania lub przywrócenia stanu właściwego obiektom zagrożonym nieodwracalnym uszkodzeniem. Z kolei projekty wydawnicze, prócz wysokiej wartości prezentowanych treści, powinny wyróżniać się oryginalną i spójną koncepcją graficzną. Zasadniczym celem programu jest wspieranie zadań o charakterze niekomercyjnym. Program umożliwia też wsparcia dla zadań, które wysoką wartość merytoryczną łączą z potencjałem komercyjnym – pod warunkiem, że wsparcie mieści się w dopuszczalnych limitach pomocy publicznej. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu przewidziana jest możliwość finansowania zadań w trybie dwuletnim, a suma tych dofinansowań może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy i wykonawcy gwarantują realizację założonych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału podmiotów będzie ich doświadczenie, zgodność procedur działania ze standardami rekomendowanymi przez ministerstwo, a także umiejętność nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być umocnienie muzeów oraz innych podmiotów działających w tym obszarze jako ważnych centrów kultury, dzięki którym świadomość historyczna i tożsamość kulturowa obywateli staje się kluczowym elementem kształtującym współczesną przestrzeń społeczną. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się:

- samorządowe instytucje kultury - z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego;
- organizacje pozarządowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, ul. Goraszewska 7, 02-910 Warszawa

<http://nimoz.pl/>

„KULTURA LUDOWA I TRADYCYJNA”

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Biorąc pod uwagę fakt, że czynnikiem wpływającym na skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu wprowadza się możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe kierowane będzie przede wszystkim do zadań konstruowanych w oparciu o różnorodne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują stabilność działania i realizację podjętych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału organizatorów będzie ich doświadczenie oraz umiejętność pozyskiwania znaczących środków na realizację zadania, a także zdolność do nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik *in situ* – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji. O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu funkcjonowania.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań mających na celu wspieranie przedsięwzięć związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, przemianami ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; 2) organizacje pozarządowe; 3) podmioty prowadzące działalność gospodarczą; 4) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Narodowych Instytucji Kultury,
ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH”

Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka. Stąd zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym) lub służące planowaniu dalszych badań wykopaliskowych. Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów programu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane w ramach programu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, program umożliwia finansowanie zadań w trybie dwuletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1) samorządowe instytucje kultury; 2) państwowe instytucje kultury; 3) organizacje pozarządowe; 4) publiczne uczelnie akademickie; 5) niepubliczne uczelnie akademickie; 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

Instytucja zarządzająca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa,

ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa <http://www.nid.pl>

„OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA GRANICĄ”

Strategicznym celem programu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat. Założeniem programu jest stworzenie warunków do efektywnej ochrony i popularyzacji spuścizny kulturowej, obejmującej zarówno dziedzictwo wielonarodowościowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów,

powstałej na obszarach należących współcześnie do suwerennych państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą, jak i dorobku wielu generacji emigracji polskiej, wytworzonego, zgromadzonego bądź przechowywanego w całej Europie i innych częściach świata. Szeroki katalog zadań, uwzględniający prace konserwatorskie i remontowe w obiektach polskich lub z Polską związanych znajdujących się poza granicami kraju, ich ewidencjonowanie i dokumentowanie oraz działania naukowe i promocyjne, pozwala na realizację projektów zgodnych z zasadniczymi celami programu. Kluczowe dla realizacji celów programu są w szczególności zadania: - prowadzące do zabezpieczenia lub zachowania szczególnie cennych obiektów dziedzictwa za granicą. - zmierzające do zachowania lub przywrócenia stanu właściwego obiektom zagrożonego dziedzictwa za granicą. W ramach programu dofinansowania nie mogą uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczną rekonstrukcję. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów jest stabilność finansowa i organizacyjna Wnioskodawców, w ramach programu wprowadzona zostaje możliwość finansowania zadań w trybie dwuletnim. Suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Mimo, że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy obiekt posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu będzie zachowanie obiektów polskiego dziedzictwa kulturowego poza granicami kraju, jako świadectwa dziejów Rzeczypospolitej i cennego elementu kształtującego współczesne postawy, budujące świadomość historyczną oraz tworzące fundament tożsamości narodowej.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat. Szczegółowy zakres kwalifikujących się zadań oraz limity finansowe warunkujące uzyskanie dofinansowania określa załącznik do regulaminu. Z programu wyłączone są zadania dofinansowane w ramach innych programów ministra oraz programów objętych finansowaniem ze środków budżetu państwa realizowanych przez państwowe instytucje kultury jako zadanie własne.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: 1) państwowe instytucje kultury; 2) samorządowe instytucje kultury; 3) archiwa państwowe; 4) organizacje pozarządowe; 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne;

Instytucja zarządzająca:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„MIEJSCA PAMIĘCI I TRWAŁE UPAMIĘTNIANIE W KRAJU”

Strategicznym celem programu jest wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski. Wspierane są także działania mające na celu upowszechnianie wiedzy na temat miejsc, faktów i postaci związanych z walką i męczeństwem. W sposób szczególny dotyczy to miejsc noszących ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych. Realizacja ustawowych zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służy podtrzymywaniu i rozpowszechnianiu tradycji narodowej i państwowej. Celem programu jest otoczenie miejsc pamięci i trwałych upamiętnień opieką polegającą w szczególności na:

- 1) naukowemu badaniu i dokumentowaniu miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscach pamięci;
- 3) zabezpieczeniu i utrzymaniu miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) utrwaleniu wartości i autentyzmu miejsc pamięci;
- 5) popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.

Promowane jest:

- 1) podkreśleniu prestiżu miejsca pamięci/trwałego upamiętnienia;
- 2) nadanie lub przywrócenie odpowiedniego wyrazu;

- 3) zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów;
- 4) zapewnienie jak najlepszej dostępności miejsca/trwałego upamiętnienia;
- 5) tworzenie nowych trwałych upamiętnień w miejscach, gdzie ich obecność jest uzasadniona interesem społecznym;
- 6) twórcze zastosowanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji do ochrony dziedzictwa narodowego;
- 7) stosowanie rozwiązań prawnych sprzyjających lepszej opiece nad miejscami pamięci/trwałym upamiętnieniami (uwzględnienie miejsca pamięci, jego ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, czy objęcie go inną formą ochrony prawnej).

Instytucja zarządzająca:

Departament Dziedzictwa Kulturowego MKiDN

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

„GROBY I CMENTARZE WOJENNE W KRAJU”

Strategicznym celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem. Realizacja ustawowych zadań Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego służy podtrzymywaniu i rozpowszechnianiu tradycji narodowej i państwowej. Celem programu jest otoczenie grobów i cmentarzy wojennych w kraju opieką polegającą na:

- prowadzeniu robót budowlanych, prac remontowych, konserwatorskich i restauratorskich;
- zabezpieczeniu i utrzymaniu w jak najlepszym stanie;
- prowadzeniu badań archeologicznych i prac poszukiwawczych;
- prowadzeniu prac związanych z urządzeniem grobu/kwatery/cmentarza wojennego;
- dokumentowaniu i prowadzeniu badań naukowych;
- popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy.

Promowane jest:

- obejmowanie opieką obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania;
- opieka nad grobami i cmentarzami wojennymi o wyjątkowej wartości historycznej;
- nadanie lub przywrócenie odpowiedniej rangi obiektom grobownictwa wojennego;
- wykorzystanie nowoczesnych metod badań, edukacji i promocji;
- zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów;
- stosowanie, w ramach obowiązujących przepisów prawa, rozwiązań sprzyjających lepszej ochronie prawnej grobów i cmentarzy wojennych.

Instytucja zarządzająca:

Departament Dziedzictwa Kulturowego MKiDN

ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa

2. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43 budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane między innymi na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

O przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego instytucje wyznaniowe mogą się ubiegać na realizację następujących zadań:

1. konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo. tj.

a) ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane zgodnie z którą, ilekroć w ustawie jest mowa o remoncie należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym (art. 3 pkt. 8),

b) ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zgodnie z którą użyte w w/w. ustawie określenia oznaczają:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1),

- prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań (art.3 pkt 6).

c) w aktualnym ustawodawstwie brak jest legalnej definicji „obektu sakralnego” oraz „obektu kościelnego”, dlatego na potrzeby udzielenia dotacji z Funduszu Kościelnego przyjmuje się, że:

- obiekty sakralne - są te miejsca, w których stale i systematycznie zbierają się wierni danej religii (wyznania) dla wzięcia udziału w nabożeństwach i innych zorganizowanych formach uprawiania kultu religijnego (vide wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 17 czerwca 1991 r., sygn. akt II SA 391/91),

- obiekty kościelne – są to inne obiekty należące do kościelnych osób prawnych, które, co do zasady, stanowią „budynki towarzyszące” obiektom sakralnym, przez które, na gruncie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2013, poz. 1169, z późn. zm.) rozumie się „położone w sąsiedztwie obiektów sakralnych: budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatkę), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii lub rektoratu (organistówkę), budynki punktu katechetycznego i budynki domu zakonnego związanego z duszpasterstwem w tym obiekcie sakralnym albo świadczeniem w nim pomocy.”.

Dotacje przeznaczane są, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

3. Wojewódzki Konserwator Zabytków

Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając z upoważnienia ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. 2017, poz. 1086 z późn. zm.) ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Podlaskiego, pozostających w jego dyspozycji.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków:
 - a) wymagających wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych,
 - b) niewymagających wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- 2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja) po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót, określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- 3) Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne na:
 - 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
 - 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
 - 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
 - 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
 - 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
 - 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
 - 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
 - 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
 - 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
 - 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
 - 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
 - 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
 - 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
 - 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
 - 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
 - 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
 - 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

3. Jeżeli zabytek, o którym mowa w ust. 1, posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

4. W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, o którym mowa w ust. 1, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest dołączyć informację na ten temat wraz z uzasadnieniem, w którym zostanie opisana wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa zabytku albo też informację o konieczności przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych oraz innych dokumentów potwierdzających konieczność niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych. Wniosek niezawierający takiego uzasadnienia zostanie potraktowany jako wniosek o udzielenie dotacji w wysokości określonej zgodnie z §1 ust.3.

6. Łączna wysokość dotacji udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego i wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekraczać wysokości dofinansowania określonej w ust. 3-5.

4. Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Ustawodawca w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział też możliwość dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ze środków jednostek samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez organy stanowiące tych jednostek. Dotyczy to samorządów wszystkich szczebli.

W każdym przypadku o dotację może ubiegać się, w drodze corocznie ogłaszanego konkursu, każdy podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie planowanych prac lub robót budowlanych tylko przy zabytkach wpisanych do rejestru, które mieszczą się w katalogu wskazanym w w/w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na szczeblu wojewódzkim, co roku w budżecie województwa Marszałka Podlaskiego zabezpieczane są środki finansowe przeznaczone na udzielenie dotacji na wykonanie prac lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa podlaskiego.

Ponadto w ramach sprawowanego mecenatu zarówno przez samorząd województwa, jak i gminny, udzielane są, w drodze corocznie ogłaszanych konkursów ofert, dotacje dla organizacji pozarządowych oraz innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, na wsparcie realizacji zadań publicznych w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

5. Źródła publiczne. Środki zagraniczne.

Możliwość finansowania ochrony zabytków została włączona do działań współfinansowanych środkami finansowymi Unii Europejskiej. Wejście Polski do Unii Europejskiej otworzyło wiele nowych możliwości związanych z realizacją projektów z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Fundusze europejskie, tj. fundusze strukturalne, programy wspólnotowe oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy umożliwiły realizację wielu ciekawych inicjatyw, zarówno tych o charakterze infrastrukturalnym, jak i przedsięwzięć artystycznych. Działania związane z zakresem kultury i ochrony dziedzictwa narodowego mogą być dofinansowywane z dwóch zasadniczych źródeł:

6. Fundusze Unii Europejskiej

-**Fundusze strukturalne i Fundusz Spójności** - Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
-Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweski Mechanizm Finansowy

7. Inne źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Projekty związane z ochroną zabytków mogą być również finansowane z różnego rodzaju funduszy, powołanych do realizacji zadań w innych dziedzinach. Wśród nich należy wymienić Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Białymstoku, który w ramach priorytetowych działań wspiera prace leczniczo-pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności – pomnikach przyrody oraz parkach. Warto podkreślić, że działania na rzecz ochrony zabytkowych parków i ogrodów oraz inicjowanie szczegółowych prac badawczych w tych obiektach prowadzone są także z ramienia Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W ramach wieloletniej współpracy, w zakresie wspierania procesu rewaloryzacji najbardziej prestiżowych historycznych założen ogrodowych, pomiędzy Narodowym Instytutem Dziedzictwa a Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, powstała Lista zabytkowych założen ogrodowych, których właściciele i użytkownicy mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków Funduszu. Lista składa się z części stałej „Listy najcenniejszych zabytkowych założen ogrodowych Polski” i części ruchomej, ustalonej w cyklu trzyletnim „Listy preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa www.nid.pl opisana została szczegółowa procedura aktualizacji w/w listy.

Środki Wojewódzkiego Funduszu (a także Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) mogą być przeznaczone m.in. na: edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju, przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków, dofinansowywanie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłaty do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych.

O pomoc ze środków WFOŚiGW w Białymstoku ubiegać się mogą zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe. Finansowanie zadań związanych z ochroną zabytków zagwarantowano w Priorytecie: Ochrona przyrody i krajobrazu. Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym mogą być przyznawane do wysokości 99% całkowitego kosztu zadania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące prace rewitalizacyjne realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody lub z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Europejskie Dni Dziedzictwa

Europejskie Dni Dziedzictwa to największy w Europie projekt społeczny i edukacyjny, najważniejsze święto zabytków kultury Starego Kontynentu. Ich idea narodziła się w 1985 r. w Granadzie w Hiszpanii podczas II Konferencji Rady Europy. Wówczas po raz pierwszy bezpłatnie udostępniono zwiedzającym obiekty, do których dostęp dotychczas był ograniczony. Inicjatywa cieszyła się tak dużym zainteresowaniem, że w 1991 r. zainspirowała Radę Europy do ustanowienia Europejskich Dni Dziedzictwa. Głównym celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypominanie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Imprezy skierowane są do bardzo szerokiej i różnorodnej grupy odbiorców, co nadaje im wymiar uniwersalny. W obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa uczestniczą wszystkie państwa, członkowie Rady Europy, w tym Polska, która włączyła się do tej akcji w 1993 r. Co roku we wrześniu organizatorzy udostępniają do zwiedzania szerokiej publiczności zabytki i miejsca kultury, przygotowują festyny, jarmarki, imprezy plenerowe, inscenizacje, turnieje rycerskie, wystawy, odczyty naukowe, konkursy, spotkania z twórcami kultury i wiele innych imprez o różnorodnym charakterze, skierowanych do różnych grup społecznych i wiekowych. Dzięki temu obywatele państw uczestniczących w EDD mają doskonałą okazję do poznania dorobku kulturowego regionu, który zamieszkują.

Ogólnopolski konkurs „Zabytek zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Podmiotem realizującym procedurę konkursową, podobnie jak wyżej omówione Europejskie Dni Dziedzictwa jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs, skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowi źródła finansowania zabytków, jednak warto o nim wspomnieć,

bowiem jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku.

W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina jako właściciel zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi tj. utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych władze gminy powinny dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów i gości zachęcał do dłuższych pobytów w regionie.

Mechanizmem sprzyjającym takim działaniom może być zapewnienie środków finansowych na dotacje celowe na prace przy zabytkach, które udzielane są właścicielom i zarządcom. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane mogą być przyznane w wysokości do 75% nakładów koniecznych, które obejmują:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
14. uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;

15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;

17. zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej. Formą pomocy finansowej gminy dla właścicieli obiektów zabytkowych może być również system ulg podatkowych - poprzez stosowanie zwolnień od podatku od nieruchomości w odniesieniu do budynków i gruntów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej (zgodnie z art. 7 ust 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tj.: Dz.U. z 2006r. Nr 121, poz. 844 z późn. zm.). Inną formą wspierania opieki nad zabytkami oraz upowszechniania dziedzictwa kulturowego gminy mogą być także stypendia artystyczne przyznawane osobom działającym na rzecz opieki nad zabytkami oraz otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych z dziedziny kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Przewodnicząca Rady

Ewelina Mieczkowska